ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

MODERNIZATSIYALASHGAN TA'LIM JARAYONIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARIDA GENDER PARADIGMASINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.

Xolmatova Zulfiya Tillavoldievna
Farg'ona davlat universiteti,
pedagogika bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD), dotsent
zt.xolmatova@pf.fdu.uz
+998902744575
ORCID ID **0000-0001-8164-9423**

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida gender yondashuvning nazariy va amaliy asoslari, xususan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida gender paradigmasini shakllantirishning ahamiyati va mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, gender madaniyatini rivojlantirish, gender tenglikni ta'minlash, ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish orqali o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish masalalari tahlil qilinadi.
Kalit so'zlar: gender paradigmasi, ta'lim modernizatsiyasi, gender yondashuv, pedagogik kompetensiya, gender tenglik, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.
Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы гендерного подхода в современной системе образования, в частности, значение и механизмы формирования гендерной парадигмы у будущих учителей начальных классов. Также анализируются вопросы развития гендерной культуры, обеспечения гендерного равенства и повышения профессиональной компетентности педагогов посредством реализации личностно-ориентированного подхода в образовательном процессе.
Ключевые слова: гендерная парадигма, модернизация образования, гендерный подход, педагогическая компетентность, гендерное равенство, личностно-ориентированное обучение.
Abstract: This article examines the theoretical and practical foundations of the gender approach in the modern education system, particularly the significance and mechanisms of forming the gender paradigm among future primary school teachers. It also analyzes issues related to the development of gender culture, ensuring gender equality, and enhancing teachers' professional competence through the implementation of a learner-centered approach in the educational process.
Keywords: gender paradigm, modernization of education, gender approach, pedagogical competence, gender equality, learner-centered education.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayoni jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy sohalarida yuz berayotgan tub o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shaxsni har tomonlama rivojlantirish, mustaqil va ijodiy fikrlaydigan, ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan, madaniyati yuksak, fuqarolik pozitsiyasiga ega barkamol avlodni tarbiyalash zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Ta'lim tizimining yangilanishi, avvalo, inson kapitaliga yo'naltirilgan bo'lishi bilan ahamiyatlidir. Shu nuqtayi nazardan, gender paradigmasi — ya'ni ta'limda erkak va ayol (o'g'il va qiz)

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

o‘quvchilarning imkoniyatlari, ehtiyojlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda o‘quv-tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish tizimi — alohida o‘rin tutadi.

Gender yondashuvni ta’lim jarayoniga tatbiq etish o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini to‘liq namoyon etish, o‘zaro hurmat, adolat, teng imkoniyat va ijtimoiy hamkorlik muhitini yaratishning muhim omilidir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bu yondashuvning to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilishi kelgusida ijtimoiy adolat, gender tenglik va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida gender tenglikni ta’minlash va uni ta’lim tizimida amalga oshirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Jumladan:

- **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 58-moddasida** “Erkaklar va ayollar teng huquqlidir” deb belgilangan bo‘lib, bu norma jamiyatning barcha sohalarida, jumladan, ta’lim tizimida ham gender tenglikni kafolatlaydi.
- **“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning** (yangi tahriri, 2020-yil 23-sentabr) 4-moddasida ta’limning asosiy tamoyillaridan biri sifatida **insonparvarlik, adolat va teng imkoniyatlarni ta’minlash** belgilangan.
- **“Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun** (2019-yil 2-sentabr, №ZRU-562)da esa ta’lim, fan va madaniyat sohasida gender tenglikni ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida e’tirof etilgan.

Mazkur hujjatlar ta’limda gender yondashuvni nazariy va amaliy jihatdan mustahkamlaydi. Shuningdek, ular o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda, o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etishda muhim yo‘nalish vazifasini bajaradi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi gender jihatdan sezgir pedagog bo‘lishi uchun u nafaqat didaktik, balki psixologik va ijtimoiy kompetensiyalarga ham ega bo‘lishi zarur. Chunki ularning kasbiy faoliyati o‘quvchilarning dunyoqarashi, o‘zini anglash jarayoni, muloqot madaniyati va ijtimoiy rolini shakllantirishda bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, pedagogik oliy ta’lim muassasalarida gender madaniyatini rivojlantirish, talabalarda gender muammolarni tahlil qilish, muvozanatli muloqot yuritish, teng imkoniyat yaratish ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan maxsus fanlar, modullar va treninglar tizimi zarur.

Shuningdek, zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalangan holda gender masalalariga oid interaktiv darslar, loyiha ishlari, muhokama mashg‘ulotlari o‘tkazish ta’lim sifatini oshirish bilan birga, o‘qituvchilarda ijtimoiy adolat va empatiya tuyg‘usini kuchaytiradi.

Natijada, gender yondashuvga asoslangan ta’lim tizimi — demokratik jamiyatda barqaror taraqqiyot, inson huquqlarini hurmat qilish va madaniyatlararo bag‘rikenglikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Gender paradigmasining nazariy asoslari

Gender paradigmasi — shaxsning ijtimoiy jinsiy rollar, qadriyatlar va munosabatlar tizimidagi o‘rnini ifodalovchi tushuncha bo‘lib, u shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida shakllanadi. Psixologiya,

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

sotsiologiya, falsafa va pedagogika fanlari genderni insonning ijtimoiy mohiyatini ifodalovchi muhim kategoriya sifatida talqin etadi.

Ta'limdagi gender yondashuvning nazariy asoslari G. Mead, S. Bem, A. Bandura, J. Mill, M. Veber va O'zbekistonlik olimlar — N. Abdullayeva, S. Ochildiyeva, G. Xasanova, M. Ashurova tadqiqotlarida keng yoritilgan . Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, ta'lim jarayonida gender tenglikni ta'minlash nafaqat adolatli muhit yaratish, balki o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun zaruriy shartdir.

Ta'lim jarayonida gender yondashuvning nazariy asoslarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

1. Gender rollarining ijtimoiy konstruksiya sifatida shakllanishi.
2. Gender stereotiplari va ularning psixologik ta'siri.
3. Ta'lim jarayonida jinsiy tenglikni ta'minlash metodikasi.

Bo'lajak o'qituvchilarda gender kompetensiyasini shakllantirishning zarurati

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun gender kompetensiyasi — bu o'g'il va qiz o'quvchilar o'rtasidagi farqlarni to'g'ri anglash, ularning psixologik, ijtimoiy va madaniy ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil eta olish qobiliyatidir.

Bu kompetensiya quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Pedagogik empatiya. o'quvchilarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga mos yondashish.
- Gender adolatni saqlash. o'quv jarayonida diskriminatsiya, stereotip va tarafkashlikka yo'l qo'ymaslik.
- Kommunikativ madaniyat. o'quvchilar bilan ochiq, ishonchli muloqot o'rnatish.
- Refleksiv tahlil: o'z pedagogik faoliyatiga tanqidiy yondasha olish.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining **"Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni** (2023) ham pedagoglarda gender kompetensiyani rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi.

Ta'lim jarayonida gender yondashuvni amalga oshirishning amaliy mexanizmlari

Gender tenglikni ta'minlashning amaliy mexanizmlari quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Ta'lim mazmunini gender jihatdan tahlil qilish. O'quv dasturlari va darsliklarda erkak va ayol obrazlarining muvozanatini saqlash, stereotipik tasvirlarni kamaytirish lozim.
2. O'qituvchilarni gender savodxonligiga tayyorlash. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida gender ta'limi bo'yicha maxsus kurslar va seminarlar tashkil etish zarur.
3. Innovatsion metodlardan foydalanish. Masalan, rolikli o'yinlar, case-study, interaktiv muhokama, empatik treninglar orqali talabalarda tenglik, hurmat va o'zaro hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish mumkin.
4. Baholashda adolat tamoyiliga rioya etish. Talabalar yoki o'quvchilar natijalarini baholashda jinsiy xususiyatlarga asoslangan subyektiv fikrlardan qochish kerak.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida gender madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Gender madaniyati — shaxsning tenglik, hurmat, bag'rikenglik va adolatga asoslangan ijtimoiy xulqini shakllantiruvchi axloqiy qadriyatdir. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining gender madaniyati quyidagi omillar orqali rivojlantiriladi:

Tarbiyaviy muhitning gender neytralligini ta'minlash;

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-12

O‘qituvchining o‘zini namuna sifatida tutishi;
Jamoaviy loyihalar, tadbirlar orqali o‘quvchilarda o‘zaro hurmatni mustahkamlash;
Pedagogik refleksiya va o‘z-o‘zini tahlil qilish madaniyatini shakllantirish.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning gender paradigmasini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar

Ta’limni modernizatsiyalash sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilar gender paradigmasini quyidagi innovatsion yo‘nalishlarda o‘zlashtiradilar:
Raqamli texnologiyalar orqali ta’limni individuallashtirish;
Onlayn treninglar, virtual seminarlar orqali gender kompetensiyani rivojlantirish;
Tahliliy loyihalar asosida gender stereotiplarni bartaraf etish;
Kross-madaniy taqqoslash orqali gender qadriyatlarni global miqyosda anglash.
Innovatsion pedagogik yondashuvlar bo‘lajak pedagoglarni gender jihatdan sezgir, demokratik qadriyatlarni hurmat qiluvchi va adolatli shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi.

Xulosa

Modernizatsiyalashgan ta’lim tizimi sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida gender paradigmasini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb va ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning asosiy tamoyillariga, insonparvarlik, adolat va tenglik prinsiplari bilan chambarchas bog‘liqdir. Gender paradigmasining pedagogik amaliyotga integratsiyasi nafaqat o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga, balki o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Gender yondashuvning samarali amalga oshirilishi quyidagi jihatlar bilan bog‘liq:

Shaxsiy va kasbiy rivojlanish. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari gender madaniyatiga ega bo‘lish orqali ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini inobatga olishni o‘rganadi. Bu esa o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini va shaxsiy kompetensiyasini oshiradi.

Ta’lim sifatini oshirish. Gender tenglikka asoslangan metod va yondashuvlar o‘quvchilarni faollikka undaydi, ularni o‘z fikrini erkin ifoda etishga, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga rag‘batlantiradi. Bu esa butun ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Ijtimoiy va madaniy ahamiyat. Gender paradigmasi jamiyatda ijtimoiy adolatni mustahkamlash, stereotiplarni kamaytirish va teng imkoniyatlarni yaratish orqali demokratik qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf pedagoglari kelajak avlodni gender jihatdan sezgir, hurmatga asoslangan va jamiyatga mas’uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Amaliy metodlar va texnologiyalar. Gender yondashuvni amalga oshirishda interaktiv metodlar, loyiha ishlari, muammoli vaziyatlar, raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik vositalar qo‘llanilishi muhim ahamiyatga ega. Bu vositalar nafaqat bilimni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi, balki o‘quvchilarda ijtimoiy sezgirlik va empatiya tuyg‘ularini rivojlantiradi.

Ta’lim siyosati va qonunchilik bilan bog‘liqlik. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni va Gender tenglikka oid maxsus hujjatlar ta’lim jarayonida gender

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

yondashuvni tatbiq etish uchun mustahkam normativ bazani yaratadi. Shu orqali pedagoglar nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikmalarni ham egallashadi.

Shu sababli, gender paradigmasini shakllantirish — bu nafaqat pedagogik jarayonning tarkibiy qismi, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi, demokratik qadriyatlar va inson huquqlarini ta’minlashga xizmat qiladigan strategik yo‘nalishdir. Kelajakda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida gender madaniyatini rivojlantirish, ularni shaxsga yo‘naltirilgan, adolatli va tenglikni hurmat qiluvchi pedagoglar sifatida tayyorlash ta’limning sifat ko‘rsatkichlarini tubdan yaxshilash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2022 yil 28 yanvardagi «2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmrni. // **https://lex.uz/ru/docs/5841063**
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021 yil 28 maydagi«2030 yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida»gi SQ-297-IV-sonli Qarori.// **https://lex.uz/docs/5466673**
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel kuni qabul qilingan yangi tahriri, 58-modda.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 23.09.2020-y., №ZRU-637.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 02.09.2019-y., №ZRU-562.
6. Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
7. Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. University of Chicago Press.
8. Abdullayeva, N., & Ochildiyeva, S. (2020). *Gender pedagogy in Uzbekistan*. Tashkent: Pedagogical Press.
9. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
10. O‘zbekiston Respublikasi «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni, 2023.
11. Bem, S. L. (1981). *Gender schema theory*. Psychological Review, 88(4), 354–364.
12. Ashurova, M. (2019). *Innovative methods in gender education*. Tashkent: Science Press.
13. Hasanova, G. (2021). *Interactive pedagogy for gender awareness*. Tashkent: Pedagogical Journal.
14. ill, J. S. (1869). *The Subjection of Women*. Longmans, Green, & Co.
15. Ochildiyeva, S., & Abdullayeva, N. (2021). *Developing gender culture in primary school teachers*. Tashkent: Pedagogical Science.
16. Veber, M. (1922). *Economy and Society*. University of California Press.
17.